STUDIES OF THE OTTOMAN DOMAIN
Cilt:3 Sayı:4 Şubat 2013 Issn: 2147-5210
www.thestudiesofottomandomain.com

UYANIK, Seda, Osmanlı Bilim Kurgusu: Fenni Edebiyat, İletişim Yayınları, İstanbul,2013, ISBN 978-975-05-1168-4,237 sayfa.

Fadime TİKBAŞ APAK[1]

"Osmanlı Bilim Kurgusu: Fenni Edebiyat"; 2007 yılında Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'nden "19. Yüzyıl Osmanlı- Türk Romanında Gayrimüslim İmgeleri" başlıklı teziyle yüksek lisans derecesi alan, aynı yıl Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'nde doktora çalışmalarına başlayan, 2011 yılında "19. Yüzyıl Sonu ve Erken 20. Yüzyıl Osmanlı- Türk Anlatılarında Bilime Yönelişin Mantığı ve Gelecek Tasarıları" adlı teziyle doktorasını tamamlayan Seda Uyanık'ın Yrd. Doç. Dr. Laurent Mignon danışmanlığında hazırladığı doktora tezinin genişletilmiş halidir.

Yazar, eserin giriş bölümünde 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl Osmanlı Anlatılarında Bilim, "İslam İlerlemeye Engel mi?" Tartışmasının Boyutları, Yeni Bir Konu, Yeni Bir Tür başlıklarına yer verir. Birinci bölüm, Modernleşmenin Alegorisi Olarak Fenni Anlatılar başlıklıdır. Bölümü alt başlıkları Fenni Anlatılarda Amerika İmgesi ile Makineleşen Osmanlı Edebiyatı ve Avrupa Eleştirisi'dir. İkinci bölüm ise Gelenek ve Bilim Arasında Kurulan Denge: Zaman ve Çevre başlığını taşır.

Uyanık, eserde 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında – kendi deyimiyle erken 20.yüzyılda- Osmanlı edebiyatında bilimi merkeze alan anlatıları ele alır. Ele alınan anlatılar; Fenni Bir Roman Yahut Amerika Doktorları (1888, Ahmet Mithat), Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyye-i Rüyet (1913, Molla Davutzade Mustafa Nazım), Tarih-i İstikbal (1913, Celal Nuri İleri), Çamlar Altında Musahabe (1913, Yahya Kemal Beyatlı), Ruşeni'nin Rüyası- Müslümanların 'Megali İdeası' Gaye-i Hayaliyesi (1914, Hasan Ruşeni Barkın), Hülya Bu Ya…(1921, Refik Halid Karay), Arziler (1925, Abdülhak Hamid Tarhan), Makineli Kafa(1928, Behlül Dana)'dır.

Yazar söz konusu metinleri, Osmanlı'nın içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik duruma gösterilen tepkilerin yansıma alanı olarak okur. Ele alınan metinlerin ortaya çıktığı yıllar Trablusgarp Savaşı (1911-1912), Balkan Savaşları (1912-1913) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)'nın sürdüğü ya da etkilerinin devam ettiği yıllardır. Çöküş aşamasına giren

[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

Osmanlı'nın geleceğine dair umutlu veya karamsar yaklaşımların eserlere fen ve teknoloji izleğinden yansıtıldığını böylelikle yeni konuların yeni türler doğurduğunu söyleyen yazar, bilim kurgu türünün adlandırılmasında ortaya çıkan karmaşaya değinir: "proto-ütopya" anlatıları, ütopya özellikleri gösteren ama ütopya olmayan "ütopik" anlatılar, "bilim kurgu/hayal kurgu" metinleri, "ütopya"lar, "fantezi"ler; yazarın türe yönelik tespit ettiği adlandırmalardır. Bu karışıklığı gidermek ve türün sınırlarını çizmek için yazar, Laurent Mignon'a başvurur. Mignon, "Historie d'une disparition: La science-fiction turco-ottomane'de gerçekçi edebiyatın hız kazandığı 19. yüzyıl sonunda önemli tartışma konularından biri olan sanayileşme, teknoloji ve bilimde üstünlüğün edebi eserlere taşındığının altını çizmektedir. Mignon , bu tür metinleri ise bilim kurgunun esnek kalıplarından çıkararak "öngörme edebiyatı" olarak nitelendirmektedir. Burada dikkati çeken nokta, tarihsel olarak var olan mekanların dönüştürülerek yeniden kurgulanması ve bu kurguda bilim ve teknolojinin başat olmasıdır[2]. Bilim kurgu teriminin isim babası olan Orhan Duru ise bilim kurgu türünün kapsadığı konuları beş başlık altında toplar:

1- Uzay gezileri, zaman içinde yer değiştirme ya da zaman içinde geziler, başka boyutlarda ya da koşut evrenlerde geziler.

2- Başka yıldızlardan gelen akıllı ya da akılsız yaratıklar ,uzay canavarlarıyla karşılaşma.

3- Dünyanın gelecekteki tarihi ya da varsayımlı tarih, dünyanın sonu.

4- Olağanüstü buluşların yarattığı durumlar. Robotlar, telepati ve duyular üstü algılama.

5- Ütopyalar, kurgusal dünyalar.[3]

Uyanık, fenni edebiyat türü konusunda yapılmış tek araştırmanın M.Fatih Andı'nın "Fenni Roman" başlıklı makalesi olduğunu bildirir[4]. Tarafımızca tespit edilen ve yazarın bahsetmediği bilim kurgu türüne ilişkin bir diğer makale ise Gökhan Reyhanoğulları'nın 2012 yılında yayımlanan"Türk Edebiyatının İlk Bilim Kurgu Öyküleri ve Orhan Duru " başlıklı makalesidir[5].

---

[2] MIGNON, Laurent.(2005), "Historie d'une disparition: La science-fiction turco-ottomane", Cynnos, 22, Sayfa: 85-89'dan aktaran UYANIK, Seda. (2013), Osmanlı Bilim Kurgusu:Fenni Edebiyat,İstanbul: İletişim Yayınları. Sayfa:35.

[3] DURU, Orhan. (1973), "Science-Fiction Sözcüğüne Türkçe Bir Karşılık Arama Denemesi", Türk Dili, Sayı. 256, s.332-340'dan aktaran REYHANOĞULLARI,Gökhan. (2012), "Türk Edebiyatının İlk Bilim Kurgu Öyküleri ve Orhan Duru", Turkish Studies, Cilt:7/3, Yaz, Sayfa: 2183-2197.

[4] Andı,M.Fatih. (1993), "Fenni Roman", Dergah, Sayı:37, Sayfa: 11-18'dan aktaran Uyanık, Seda. (2013), Osmanlı Bilim Kurgusu:Fenni Edebiyat,İstanbul: İletişim Yayınları. Sayfa:43

[5] REYHANOĞULLARI,Gökhan. (2012), "Türk Edebiyatının İlk Bilim Kurgu Öyküleri ve Orhan Duru", Turkish Studies, Cilt:7/3, Yaz, Sayfa: 2183-2197

Uyanık, bilim kurgu bağlamında Osmanlı romanı ele alındığında Jules Verne'in aydınlar üzerindeki etkisini belirttikten sonra özellikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında teknolojik bakımdan Batı'yı yakalamaya çalışan Osmanlı'da topluma yön veren aktörler olan aydınların, ileri toplumların ürettikleri bugünü kendi yarınları olarak düşleme çabalarının onları zamanda yolculuk veya alternatif tarih yaratma gibi eğilimlerle fen ve seyahatlere dayanan romanlar yazmaya yönelttiğini böylelikle ilk eserlerin verildiğini söyler. Uyanık; bu metinlerin fen ve teknolojiyi kurgularına başat unsur olarak taşıyarak Osmanlı bürokrasisi, Avrupa yaşam tarzı ya da Amerikan emperyalizmi gibi konuları eleştirdiğini, yazarların makinelerin, teknolojik yöntemlerin toplumda kullanılmasının getireceği sosyal faydayı din, kültür, kimlik gibi izlekler çerçevesinde ele aldıklarını öne sürer.

Metinlerden hareketle yazarın tespit ettiği bilim kurgu unsurlarından bazıları şöyledir:

Bilimin özellikle de bazı kimyasal tekniklerin gündelik hayatta kullanılmasındaki tuhaflıkların öne çıkarıldığı Fenni Bir Roman yahut Amerika Doktorları'nda ana karakter Doktor Gribling, içinde herhangi bir maden erimiş bulunan bir sıvıya, istenilen eşyayı daldırıp sıvıdan elektrik akımı geçirmek yoluyla o eşyayı bir maden tabakasıyla kaplama işlemi olan galvanoplasti ile her şeyi kaplayabileceğine inanan bir bilim adamıdır. Doktor, file kadar pek çok hayvanı galvanoplastiyle kaplar.

Tayyare anlatılarda gelecek zamanda kurulan medeniyet örüntüsünün önemli yapı taşlarındandır. Çünkü medeniyetin felsefi ve siyasal boyutundan çok maddi ve teknolojik boyutu ön plana alınmıştır.

Ulaşım araçlarının niteliği ve ulaşımda hızlılık, çalışmada ele alınan "Makineli Kafa" dışındaki bütün eserlerde öne çıkarılan bir temadır.

"Hülya Bu Ya…"nın mekanı olan Ankara'da yol kendiliğinden hareket etmektedir. Aynı eserde; nazır, müdür, kumandan, vali ve mutasarrıf olan milletvekilleri vakit kaybetmemek için bir konuşucu, sesli bir telefonla bulunduğu yerden görevini idare etmektedir. Her milletvekili kulağına bulundukları mahalden telefon ahizesini takar.Tek düğmeyle bütün işler halledilir: Anlatıcı otel odasındayken bir düğmeye basıp bir anda kendini mükemmel bir hamamda bulur.

Latife-i Edebiyye'de anlatıcıyı güzel bir yemek yemeğe götürmek için rehber, oturdukları koltuğun üstündeki düğmeye dokunur ve anında çatıya çıkarlar. Orada sedye gibi, tek gözü olan bir arabaya binerler. Bir an içinde binlerce kilometrelik mesafe katederek Avrupa'dan Avustralya'ya geçerler.

Rüyada Terakki ve Medeniyyet-i İslamiyye-i Rü'yet'te Osmanlı'nın kaydettiği gelişmeleri göstermek için yazar 23.yüzyıla gider. Banka çeki, asansör, röntgen, megafon,

daktilo, hava ve su gücüyle çalışan motor, uyku makineleri, duvara gömülü portatif yataklar uzun bir şekilde anlatılır. Elbise gibi kanatlı uçma makineleri, bütün makinelerde ve gemilerde kullanılan su ve havayla çalışan masrafsız motorlar, beş bin metre yüksekliğe yansıtılan aynaya benzer parlak bir levha ile yine yeryüzünün resmini yine benzer bir levhaya aksettirerek elli bin kilometre çapındaki bir alanı görmeye yarayan alet yazarın projelerinden bazılarıdır.

Arziler'de bulutlara kurulmuş fabrikalar, her yerde hizmet eden makineler, robotlar, televizyonlar, görüntülü telefon konuşmaları, hızlı ulaşım araçları gibi öğeleri kurguya eklemiştir.

Yazarın verdiği örnekler, Orhan Duru'nun bilim kurgu türünün içerdiği konular sınıflandırmasına da uyar niteliktedir.

Uyanık'ın bir diğer tespiti eserlerde teknolojinin geleceği; dinin, kimliğin, Osmanlı kültürünün ise geçmişi simgelediğidir. Yazar, alışkanlıklar ve teknolojik gelişmelerle ilgili verdiği "Rüyada Terakki ve Medeniyyet-i İslamiyye-i Rü'yet karakterlerinden biri olan Molla Davut yemek yemeden önce içi berrak su dolu billur bir kabı alıp bir köşeye götürür ve duvarda düğmeye basar. Açılan bir kapakta ellerini yıkar." örneğinde ortam belirlemeleri ile uyum sağlamayan imajların ortaya çıktığını savunur. Onar katlı binalardan, on katlı köprülü asfalt yollardan, Harem İskelesi'nden Kumkapı'ya uzatılarak, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan köprüden, otuz-kırk arşın irtifasında kulelerden bahsedilirken camilerin değişmediği, yani teknolojinin kutsal mekanlara girmediği de yazarın dikkate değer bir diğer gözlemidir.

Ana başlıklarını verdiğimiz, yazarının görüş ve tespitlerini özetlediğimiz "Osmanlı Bilim Kurgusu:Fenni Edebiyat" adlı eser Türkiye'de bilim kurgu alanında öncü eserlerden biri olması, bu konuda yapılan çalışmaların azlığına dikkati çekmesi ve yapılacak yeni çalışmaları teşvik etmesi bakımlardan önemlidir. Uyanık'ın sekiz eser özelinde Türkiye'de bilim kurgu belleğini ortaya koyması, Türkçe edebiyatla yan yana düşünülmeyen bilim kurgu türünün varlığını kanıtlamıştır. Uyanık'ın çalışması bilim kurgu türünün Türkiye'deki durumuna ilişkin yargılara da cevap niteliği taşır. Sayın Seda Uyanık'ı Türk edebiyatının üstünde pek durulmamış karanlık bir alanını bir ölçüde aydınlığa kavuşturduğu için tebrik ediyor, eserin okurlar tarafından ilgiyle karşılanmasını temenni ediyoruz.